

- 4) *ВИЧ-инфицированный ребенок, ребенок особого статуса;*
- 5) *ребенок с синдромом дефицита внимания и гиперактивности, гиперактивный ребенок, «неудобный» ребенок, взрывной ребенок, ребенок-катастрофа, ребенок с моторчиком, конь-огонь, вечный двигатель;*
- 6) *ребенок с гиподинамичным синдромом, гипоактивный ребенок, ребенок-тюфяк.*

Развитие вспомогательных репродуктивных технологий способствует пополнению следующих синонимических рядов:

- 1) *«суррогатный» ребенок, «донорский» ребенок, «незаказанный» ребенок, ребенок на заказ, ребенок на вынос, чужая оплодотворенная яйцеклетка;*
- 2) *ЭКО-ребенок, ребенок из пробирки, ребенок «из пробирки», «ребенок из пробирки», «искусственный» ребенок.*

Таким образом, изменения в институте современной семьи находят отражение в современных белорусских СМИ. Появление новых номинаций отца, матери, ребенка отражает данные изменения. Как видно из приведенных примеров, активное пополнение синонимических рядов номинаций отца, матери, ребенка свидетельствует об актуальности тех явлений, которые отражены данными номинациями. Синонимические ряды, в большинстве случаев, пополняются за счет экспрессивной лексики, слов в переносных и фразеологически связанных значениях, что говорит о важности не столько детализировать, конкретизировать содержание, сколько выразить отношение к новому явлению, оценить его, привлечь внимание, сформировать общественное мнение.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Іўчанкаў, В. І.* Культура маўлення журналіста: СМІ як каталізатар моўных тэндэнцый і заканамернасцей / В. І. Іўчанкаў // Жыццём і словам прысягаючы. Культура маўлення журналіста : зб. навук. артыкулаў міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, Беларусь. – Мінск, 2012. – С. 3–12.
2. *Ивушкина, Н. В.* Синонимия как средство эмоционального воздействия в языке СМИ [Электронный ресурс] / Н. В. Ивушкина // Альм. современной науки и образования. – 2009. – Режим доступа : www.gramota.net/materials/1/2009/8-2/35.html. – Дата доступа : 02.03.2016.

Т. У. Балаш (Мінск, Беларусь)

ФРАГМЕНТ КАНЦЭПТУАЛЬНАЙ КАРЦІНЫ СВЕТУ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ

Дадзены артыкул прысвечаны вывучэнню асаблівасцей канцэптуалізацыі моўных знакаў «беларусы» («народ», «беларускі народ»), «мова» («беларуская мова») як ключавых у творчай спадчыне Ларысы Геніюш. Значнасць гэтых слоў пацвярджаецца: 1) высокай частотнасцю іх ужывання

ў паэзіі аўтара; 2) вынясеннем слоў у моцную пазіцыю (у назвы вершаў «Беларусы», «Беларуска», «Родная мова», «Мая мова»); 3) асаблівай семантычнай напоўненасцю і семантычнай звязанасцю слоў у творах паэтыкі.

Дэкадаванне заключанай у дамінантных словах інфармацыі нацыянальнага характару дазволіць прадставіць профіль канцэптаў «беларусы», «беларуская мова» ў вершах паэтыкі. Зварот да тэкстаў паэтычных твораў Л. Геніюш паказаў, што яна любіць свой родны край, яго шматпакутны народ, а таксама занепакоеная лёсам роднай мовы. Думкі і пачуцці абвостраныя, паколькі воляй лёсу яна вымушана жыць удалечыні ад радзімы, на чужыне.

Асаблівую значнасць набывае канцэпт, які ў творчасці паэтыкі вербалізуецца з дапамогай моўных знакаў *беларусы, народ, беларускі народ*. Профіль дадзенага канцэпту прадстаўлены наступнымі пазіцыямі:

1) беларусы – патрыёты сваёй краіны, яе абаронцы: *Пад горды сцяг збіраліся дружыны / грудзямі-мурам ворага спаткаць, / нашчадкам імя слаўнае пакінуць / ды родных пушчаў недругам не даць* («Дзяды») [1, с. 10];

2) беларусы – адважны і моцны народ: *Як дуб магутны, адважныя, як зверы, / адужалі ў лясах суровае жыццё* («Дзяды») [1, с. 9]; *Мы, як зубры, / мы ў сябе дома, / тутэйшыя, што ад вякоў жывуць. / Мы, як дубы, нас можна знішчыць громам, / але з зямлі нас роднай / не скрануць...* («Мы, як зубры...») [1, с. 276];

3) беларусы – народ пакутлівы: *Так балюча і гэтак даўно / стогне лобы народ ў паняверцы...* («Родная мова») [1, с. 37];

4) беларусы – людзі, якія імкнуцца здабыць волю: *Ўжо даволі нам стагоддзі / адну горыч піць! / Боль і гора сваё годзе / ў Нёмане тапіць! / Ўстанем, крыўды нагародзім, / запяём мы аб свабодзе, / станем вольна жыць!* («Ўжо даволі») [1, с. 21]; *Воля – не тое, што рукі развяжуць, / зменяць на большую клетку малую. / Воля – не тое, што / «вольны ты» – скажуць. / Воля – то воля, якую адчую* («Воля – не тое, што рукі развяжуць...») [1, с. 40];

5) беларусы – працавіты народ: *Між палеткаў, ўсхваляваных жытам, / сёлы ў зелены тонуць вясной; / вокал людзі жывуць працавітай, / як адною, вялікай сям'ёй* («Майму сыночку») [1, с. 55]; *Як нашы пчолы, гэтак працавітыя, / нібы мурашкі, дружныя з сабой* («Вырай малады») [1, с. 203].

Спакон вякоў беларусы вядуць аселя лад жыцця і апрацоўваюць зямлю. Беларусы, ва ўяўленні Л. Геніюш, паходзяць ад зямлі, ад касы: *Мы ад зямлі – складаныя і простыя / і шчодрія такія ж, як яна... З зямелькі ворнае, / з сяўні і поту мы, / так пакахаўшыя касу і серп* («Вырай малады») [1, с. 203]; *Беларусы ад касы. / З асялком у кішэні кожны. / Пахінаюцца каласы / з налітым зернем на пожню...* («Беларусы») [1, с. 148]. З касой ішоў беларускі народ абараняць родную зямлю: *Дарогамі да світанна хлопцы з косамі ішлі ў лясы, / на бунт ішлі, на паўстанне. / Вашчыла іх вёў, Кастусь. / Звінелі ў паходах косы. / Адраджалася Беларусь / пад звон іх рашучы і востры* («Беларусы») [1, с. 148].

Лексема *мова* ў паэзіі Л. Геніюш таксама канцэптuallyна значная. Ва ўяўленні аўтара, *мова* – сакральнае паняцце. Гэта скарб, бясцэнны дар, перад якім паэтка схіляецца і які абагаўляе: *...мова скарб наш, дарагі, нятленны...* («Звычайны дзень, шляхі і раздарожжы...») [1, с. 94], параўноўвае з каштоўным металам: *Малітвена ўздымаю сэрцам словы / з няску вякоў да зорнай вышыні. / Высокай пробы звон радзімай мовы, / вякамі гартаванай на агні* («Скарбы слоў») [1, с. 215]. «Ніццю вечнасці» называе паэтка мову, якая злучае мінулае і сучаснасць беларускага народа: *Наша ж мова, як вечнасці ніць, / з праславянскіх крыніц і узвышшаў / красаваць будзе з намі і жыць* («Іншы бохан ляжыць пад абрусам...») [1, с. 307]. Усё зменліва ў жыцці, час усё мяняе, толькі мова не мяняецца, не старэе, ёй не ўласціва завяданне: *Іншы бохан ляжыць пад абрусам, / на сцяне цікавейшы абраз, / толькі роднае мовы на вуснах / не крануў ўсё мяняючы час* («Іншы бохан ляжыць пад абрусам...») [1, с. 307]; *Мая мова не знае змярканняў / ад маленства да старасці лет, / буду песніць яе, як каханне, / разглядаць, як чароўны букет* («Мая мова») [1, с. 107].

Сакральны сэнс набывае канцэпт «матчына мова», у якім выяўляюцца пазіцыі «залаты фонд народа», «народны скарб» (*Матчынай мовы, багатай і слаўнай, / Што ў скарбах народа, бы фонд залаты...* («Матчынай мовы, багатай і слаўнай...») [1, с. 307], а таксама «мова песень, казак, прыказак і прымавак», «мова вёскі»: *На гэтай мове маці мне пяяла / над зыбкаю пра наш народны жалі* («Скарбы слоў») [1, с. 215]; *Цягнулася доўга за ніткай льняной / Прымаўкай мудрай, і казкай, і песняю... Родная мова старога сяла, / Ад іншых сваёй цеплынёю адметная* («Зжылася з зямлёю, у дрэвы ўрасла») [1, с. 305].

Мова ў паэзіі Л. Геніюш надзяляецца таксама ўласцівасцямі і якасцямі, характэрнымі для жывой прыроды: яна пахне і гучыць: *Хрышчоная ў полі вясняным дажджом, / Пахучая белым рамонкам і мятай, / Задорны уздым за святочным сталом / І ладная, сціплая гутарка хатняя* («Зжылася з зямлёю, у дрэвы ўрасла...») [1, с. 305]. Як чалавек, яна свеціцца мудрасцю, ласкаю... / *Мова з крыўдай, са скарбамі ўласнымі... / і сівая, і разам сучасная, / як харошы, жывы чалавек* («Іншы бохан ляжыць пад абрусам...») [1, с. 99], можа суцешыць у цяжкую хвіліну: *Промнямі слоў суцяшае ў бядзе* («Два рэхі») [1, с. 145].

Канцэптuallyна значнай у творчай спадчыне паэтэсы з’яўляецца метафара *мова* – *кветка*. Л. Геніюш зачараваная прыгажосцю роднай мовы, яе фарбамі, «цветабоём»: *Мова наша – буйны цветабой! ... / Ты – вясною аквечаны луг, / шум дубровы магутны, павучы ... / Ты як неба, як сонца для нас, / ты як накеццю сад заінелы* («Родная мова») [1, с. 37].

Канцэпт «мова» перасякаецца ў вершах Л. Геніюш з канцэптам «музыка». Гэтая сувязь выражаецца з дапамогай лексем *песня, музыка, гімн*: *Мова родная, мова дзядоў! / Іншай мовы мы сэрцам не чуем. / Мілагучнасцю любых нам слоў, / быццам музыкай, душы чаруеш... / Любай песняй старою гучыш / з-пад калыскі, з гадоў тых дзядзіных, / салаўіным разлівам ўначы, /*

звонам хваляў прыткой ручайны («Родная мова») [1, с. 37]; *Мова, падобная да салаўя, / Прасякнута любасцю жніўнай і роснай, / Мова дзядоў моіх, мова мая, / Гімн нашай долі пакутны і ўзнёслы!* («Перад вачыма неба і поле...») [1, с. 306]; *Яна гойдае спевам калыску, / літасціва шчабеча ў бядзе, / на ёй песні складаюць вятрыскі / ў неспакойны, разбуджаны дзень* («Мая мова») [1, с. 107]. Мову паэтэса параўноўвае з музычным інструментам – лірай, здольнай спяваць і гудзець: *...а мова, як ліра: спявае, гудзе, / стагоддзямі вусна прадзеца. / Промнямi слоў суцяшае ў бядзе. / А мова, як сэрца, б'еца* («Два рэхі») [1, с. 145].

Такім чынам, профіль даследаваных канцэптаў «беларусы», «беларуская мова» адлюстроўвае як агульнанацыянальныя, так і індывідуальна-аўтарскія асаблівасці іх канцэптуалізацыі, што абумоўлена асаблівасцямі светаўспрымання паэтэсы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Геніюш, Л.* Белы сон : вершы і паэмы / Л. Геніюш. – Мінск : Маст. літ., 1990. – 351 с.

Г. А. Гвоздович (Мінск, Беларусь)

ЛЕКСИКА КАТРУШНИЦКОГО ЛЕМЕЗЕНЯ

Вынесёнае в заглавіе словасочетанне *катрушніцкі лемезень*, на наш выгляд, нуждается в поясненні. Даннае выражэнне нашло адражэнне в составленнае в 1889 г. и изданнае в 1890 г. Е. Р. Романовым словаре «Катрушніцкі лемезень». [1, с. 9–16]. Словарь насчытывал 370 слов тайнога (условнога) языка шаповалов (шерстобитов) м. Дрибина Чаусскаго уезда Могилевскаго губернии (ныне Дрибин – районный центр Могилевскаго области). Термины тайный (условный) язык рассматриваются нами как синонимы. «Тайный (условный) язык, или криптолалія (греч. *kryptos* ‘тайный, скрытый’), – язык обособленных, замкнутых социальных групп, выполняющий определенную конспиративную функцию. Сведения о тайных языках относятся к XIII в. См.: аргон, жаргон, сленг, словари социальных и профессиональных диалектов» [2, с. 635–636].

В переводе на современный язык слово *катрушник* означает ‘шаповал’ (от *катруха* – ‘шапка’), а *лемезень* – ‘язык’. Пользовались этим условным языком дрибинские шаповалы (кустари-изготовители шапок, валенок и других изделий из шерсти), чтобы сохранить в тайне то, о чем они разговаривали между собой.

Язык как «система звуковых, словарных и грамматических средств, объективирующая работу мышления и являющаяся орудием общения, обмена мыслями и взаимного понимания людей в обществе» [3, с. 813] социальное явление, одно из важнейших средств сохранения и передачи будущим поколениям разного рода знаний. В то же время возникали определенные сообщества людей и конкретные обстоятельства, когда